

K R I T I K A I B I B L I O G R A F I J A

Viktor PÖSCHL, *Horazische Lyrik. Interpretationen*. Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag, 1970. 277 strani.

Zadnja desetletja večkrat označujejo kot „zlato dobo Horacijeve interpretacije“. Njen prvi znanilec je pravzaprav že G. Pasquali z monumentalnim delom *Orazio lirico* (1920), njene najmarkantnejše vrhove pa predstavljajo W. Wili, *Horaz und die augusteische Kultur* (1948), E. Fraenkel, *Horace* (1957), A. La Penna, *Orazio e l'ideologia del principato* (1963). Pöschlova knjiga potrjuje, da ta zlata doba še ni ugasnila, temveč je spet dosegla enega svojih zavidljivih vrhov.

Pöschlova knjiga je zbirka desetih tenkočutnih, z bleščečim zanosom napisanih interpretacij, s katerimi je avtor prodrl globoko v najintimnejše bistvo Horacijeve lirične umetnosti. Ost teh interpretacij je naperjena proti pretiranemu poudarjanju vsega historičnega, biografskega, faktografskega, kar sta gojila zlasti Kießling in Heinze, ki v svojem komentarju vsako posamezno pesem vrednotita predvsem kot dokument za rekonstrukcijo pesnikove biografije. Kakor je v preteklosti avtentičen dostop do pesnika zastirala pozitivistična biografska metoda, tako ga danes ogrožajo razne sociološke, psihološke in statistične metode, ki prav tako siromašijo pesniško umetnino, saj jo opredeljujejo v kategorije, ki niso imanentne poeziji kot poeziji. Temu nasproti skuša P. najti ustreznejšo „optiko, skozi katero naj bi umetnina dobila svoje življenje in resnico, kot da smo se je dotaknili s čarobno palico“. Po avtorjevih besedah naj bi šla interpretacija Horacija (in tudi drugih antičnih pesnikov) v korak z interpretacijskimi prizadevanji v modernih literarnih znanostih. Tu bi lahko avtorja dopolnili, da gre pravzaprav le za dosledno uveljavitev tistega načela in tiste „optike“, ki jo je nakazal že Aristoteles v svoji Poetiki (1460 b 14—15): „Trebaja je upoštevati, da za poezijo ne veljajo ista merila kot za politiko, še manj pa ista kot za kako drugo stroko“.

Po uvodu, v katerem so razložena teoretična izhodišča, sledi najprej interpretacija C. 1 5 (*Quis multa gracilis*). Ta oda predstavlja nekakšno uverturo v Horacijevo erotiko, saj je to prva ljubezenska pesem v celotni zbirki in ima kot taka programski pomen: v njej pesnik deklarira svoj pogled na ljubezen. Pöschlova interpretacija te kratke pesmi je v resnici briljantna, saj izčrpa njene pomenske in oblikovne potenciale do zadnjih vlaken in odtenkov: zastrto igro svetlobe in teme, mirovanja in viharja, lagodne idilike (v okvirnih kiticah) in dramske napetosti (v osrednjih kiticah), predvsem pa nazorno osvetljuje lok metaforike (ženska = morje), ki se pne nad pesmijo od začetka do konca. Med formalnimi elementi, s katerimi bi lahko P. še obogatil svojo interpretacijo, naj omenim kopičenje ominoznih negativnih atributov, ki podčrtujejo zaljubljenčevo nevednost (*insolens, nescius, intemptata; credulus, fallax*), na kar je opozoril M. Grošelj, *O vplivu afekta na stilizacijo Horacovih od I (Le rôle stylistique de l'affectivité dans les odes d'Horace I, Zbornik Filozofske fakultete I, Ljubljana 1950)*, p. 42 in p. 107.

Sledi interpretacija C. 1 9 (*Vides ut alta*), ki so ji kritiki večkrat očitali mozaično zgradbo. P. prepričljivo ponazarja prelivanje podob, ki drsijo od narave do človeka, od temnih do svetlih barv, od otrple hladne zime do mladostne živahnosti in razgretosti, in tako povezujejo pesem v skladno celoto. Na vertikalni vrstni red (ali „abbildende Wortstellung“, kot ga označuje P.) v zadnji kitici je opozoril že M. Grošelj v pravkar omenjeni razpravi (p. 47 in p. 109), ki je tudi sicer kompozicijo celotne pesmi zelo podobno razčlenil, pri čemer je izrecno poudaril nasprotje med temo v začetnih in svetlobo v sklepnih verzih.

Najizčrpnjša interpretacija pa je posvečena Kleopatrinu odi (C. I 37 *Nunc est hibendum*), ki že po zunanjem obsegu (50 strani) presega vse, kar je bilo doslej napisanega o tem dragulju Horacijeve politične poezije. Pesem je osvetljena z vseh mogočih vidikov: podrobno je naznačena pozicija pesmi v celotnem pesnikovem opusu, temu sledi vsestranski komentar, nazoren oris skrbno ponderirane kompozicije in ekonomike izraznih sredstev, s katerimi pesnik — ob minimalnem zunanem obsegu — dosega maksimalen poetični učinek. Interpretacija kulminira v duhovito zaostreni misli, da „Kleopatra triumfira v tem, ko se s premišljenim samomorom odtegne Oktavijanovemu triumfu“ (p. 109). To misel bi spet lahko vzeli za izhodiščno točko nadaljnjih razmišljanj: Ali ni Kleopatrina oda tudi oda o Oktavijanu? Kakor preide Kleopatra od svoje visokoleteče opojnosti — preko plahega bega — do končnega iztreznjenja, tako doživi iztreznjenje tudi Oktavijan: kot skobec je planil za golobico, kot lovec za zajcem — toda plen se mu je v nasprotju s pričakovanji izmuznil, preganjana divjačina se je izkazala za nekaj veliko silovitejšega, kot se je zdelo na prvi pogled. In navsezadnje: ali ne doživi ob tem iztreznjenju tudi sam pesnik? Tudi on se na začetku pesmi predaja opojnosti — pitju, plesu, veselemu slavlju; toda ali ni podoba te velike ženske (*non humilis mulier*), ki triumfira celo s svojo smrtjo, naпослед kot grenka kaplja pelina v čaši opojnosti?

Zanimiv prispevek je posvečen vprašanju o pristnosti šeste kitice v C. II 16

(*Otium divos*):

*Scandit aeratas vitiosa naves
Cura nec turmas equitum relinquit,
ocior cervis et agente nimbo
ocior Euro.*

Vrsta najuglednejših poznavalcev Horacija (npr. Kießling, Heinze, Klingner, Büchner) je to kitico izločila kot nepristno. P. s prodorno analizo, ki osvetljuje najrahlješe miselne in besedne vzgibe, dokazuje organsko vgrajenost šeste kitice v tkivo celotne pesmi. Ob atributih, ki ponazarjajo urnost pregrešne skrbi (*vitiosa cura*. . . *ocior cervis et*. . . *ocior Euro*) navaja P. nekaj zanimivih paralel — iz Proporcija (II 30), iz 139. psalma, predvsem pa iz proemija k Lukrecijevi tretji knjigi. K temu bi lahko dodali še eno paralelo, in sicer iz Platonove Apologije 39 A: „Smrti ubežati ni težko, veliko težje je ubežati hudobiji; zakaj hudobija je urnejših nog kot smrt“ (*ἀλλὰ μὴ οὐ τοῦτ' ἢ χαλεπόν, ὃ ἀνδρες, θάνατον ἐκφυγεῖν, ἀλλὰ πολὺ χαλεπώτερον πονηρίαν θάπτει γὰρ θανάτου θεῖ*). Zlasti glede na atribut *vitiosa* se mi zdi, da je Horacijev izraz naravnost sinonim za Platonovo *πονηρία* (s tem se ujema tudi Pöschlova definicija p. 130: *Vitiosa cura* heißt also nichts anderes als „die *Cura*, die ein *vitium* ist und mit *vitia* zusammenhängt“). Naj v tej zvezi še omenim, da mi zveni stavek, ki stoji neposredno pred sporno kitico

patriae quis exsult se quoque fugit?

kot kratek in zgoščen povzetek dominantne misli Platonovega Kritona (prim. 53 B ss).

Pri tej pesmi bi bilo treba tudi korigirati ali vsaj dopolniti Pöschlovo trditev na strani 139. Kot je znano, Horacij svoje pesmi pogosto začneja z dobesednimi citati, s čimer naredi poklon („Huldigung“) citiranemu pesniku. Po P. naj bi stal na začetku C. II 6 tak poklon Lukreciju. Kljub presenetljivim paralelam, ki jih navaja P., pa je vendar več kot očitno, da se ta pesem ne začne s citatom iz Lukrecija, temveč s citatom Katulove C. 51, 13—15: *otium*. . . *otium*. . . *otium*. Prim. M. Grošelj, o. c., p. 96: „Zdi se, kakor da H. odgovarja Katulu v isti obliki, toda z obratno vsebino: Katul si želi zaposlenosti, da bi ušel samemu sebi in zaljubljenosti, H. pa si želi miru, da bi se mogel odtegniti svetu in posvetiti samemu sebi“.

Podrobne interpretacije so posvečene še naslednjim pesmim: I 35. III 1. 25. 28. 29. 30. Nekatere od teh pesmi se zde na prvi pogled precej prazne in nepomembne, ob dotiku s čarobno palico Pöschlove interpretacije pa se spremenijo v prave poetične bisere (npr. C. I 35 ali III 28). In celo ob pesmih, ki jim je bilo posvečenih že nič koliko razprav, kot npr. prva rimska oda ali *Exegi monumentum*, nas P. vedno znova preseneča s tem, da odkrije na njih kako novo in svežo stran lepote.

Edino, kar ob tem moti, je ponekod preveč forsirano poudarjanje epikurejskih prvin. Kot je razvidno iz kazala, se razni vidiki epikurejstva omenjajo na več kot sto mestih Pöschlove knjige. Moti to zlasti v primerih, kjer gre očitno za več ali manj skupne poteze različnih filozofskih sistemov in naziranj. Tako npr. izvora življenjske filozofije, „daß die Liebe Täuschung ist“ (p. 27), ni treba nujno iskati v epikureizmu, saj srečujemo podobno misli pogosto tudi pri helenističnih pesnikih (npr. pri Asklepiadu), ki so bili Horaciju prav tako blizu (ali pa kot pesniki še celo bližji) kot Epikur. Tudi podoba Usode, ki se poigrava z ljudmi (p. 159), je nekakšen *locus communis*, ki ga srečujemo tako pri grških tragikih kot pri helenističnih pesnikih. Dalje: v uvodni kitici prve rimske ode (C. III 1, 1—4) odkriva avtor orfične prvine, hkrati pa razglaša to kitico za „epikurejski *credo*“ (p. 150). In vendar se to dvoje naravnost izključuje, kajti nič ni epikureizmu bolj tuje kot orfizem. Tudi ekskluzivna naslovljenost na izbrance, na duhovno elito, ki odseva iz te kitice (*odi profanum vulgus*), ni zgolj epikurejska specifičnost.

Podobno velja glede začetka tretje rimske ode, o katerem pravi P., da ga „prav tako dobro lahko razlagamo epikurejsko kot stoično“ (p. 161). Osebo se mi zdi ta proemij še najbližji himni mladega Aristotela, posvečeni spominu herojsko preminulega Hermija (*Anthologia Lyrica Graeca*, ed. E. Diehl, Vol. I, Leipzig 1936 p. 117—119), na katero kaže tudi omemba Herakla in Poluksa v nadaljevanju, prim. v. 9—10

*hac arte Pollux et vagus Hercules
enisus arces attigit igneas*

z Aristotelom v. 9—11: σεῦ δ' ἔννεχ' οὐκ Διὸς Ἡρακλέης Ἀήδας τε κόροι πόλλ' ἀνέτλασαν ἔργους σὺν ἀγρεῦοντες δύναιμι. Na to himno spominja tudi anafora na *Virtus* v prejšnji odi (C. III 2, 17—24), prim. zlasti verze 21—22

*Virtus recludens inmeritis mori
caelum*

z Aristotelom v. 6—7: (Ἄρετά...) τοῖον ἐπὶ φρένα βάλλεις καρπὸν ἰσθάνανον.

Še en primer! Ob C. III 28 daje P. domiselno interpretacijo te pesmi, katere osrednja misel je klic k uživanju, zakaj življenje se že nagiblje čez poldan (*inclinare meridiem sentis*), dnevi jadrno bežijo (*volucris dies*), kmalu bo treba zapeti žalostinko Noči (*dicitur merita Nox quoque nenia*), ki je le podoba smrtnega spanja, podobno kot je dan podoba življenja. Vsi ti izrazi dajejo — po P. — pesnikovemu klicu nadih epikurejske nujnosti („die epikureische Dringlichkeit“, p. 193). Obenem navaja P. kot paralelo k tej tematiki Katulovo C. 5 (*Vivamus atque amemus*). In vendar ob Katulovi pesmi nihče ne govori o epikureizmu. Z drugimi besedami: če Horacij in Katul pojeta z enakimi akcenti o isti temi, je pri enem to epikurejsko, pri drugem ne. Zakaj takšna nedoslednost? Mislim, da so ob tem povsem upravičene besede, ki jih je pred petdesetimi leti zapisal G. Pasquali: „Gli inviti ad amare, a bere, a godere della vita, che è così breve, non hanno nulla di epicureo, ma si ricollegano con una tradizione molto più antica della poesia ellenistica“ (Orazio lirico, p. 580). Podobno velja glede misli o stalni ogroženosti in nemiru, ki je delež mogočnejšev in bogatašev (p. 210), o negotovosti, ki jo prinaša prihodnost (p. 221) itd. Misel, da nihče ne more človeku ugrabiti njegove preteklosti, označuje P. (p. 225, op. 40) kot „eine zentrale Lehre Epikurs“, obenem pa sam opozarja na podobno misel pri Pindarju, Ol. 2, 15. Očitno imamo spet neki *locus communis*, ki je bil epikurejski še pred Epikuro. In po misel, da bogovi varujejo in blagoslovljajo skromnega in modrega človeka (p. 236), pesniku res ni bilo treba iti na posodo k epikurejcem.

Ob koncu naj omenim še eno odliko Pöschlove knjige: minimalen obseg in skrajno ekonomičnost opomb pod črto, ki pa hkrati pričajo o suverenem obvladovanju že skoraj nepregledne literature o Horaciju. Pogrešam pa omembo prodorne monografije J. Perreta, *Horace* (Paris 1959), ki se kljub drugačni zasnovi marsikje dotika podobnih problemov interpretacije in zlasti kompozicije. Predvsem pa lahko obžalujemo (čeprav to razumemo) odsotnost že omenjene Grošljeve razprave, ki se sicer ne more meriti z briljantnostjo Pöschlovih izvajanj, ki pa vendar prihaja ponekod do presenetljivo podobnih opažanj, predvsem pa nudi obilico gradiva, s katerim bi lahko avtor le še podkrepil prepričljivost svojih interpretacij.

K. Gantar, Ljubljana